НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Інстытут гісторыі

ГІСТАРЫЧНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

HISTORICAL-ARCHAEOLOGICAL COLLECTION

41

ВЫПУСК / ISSUE

Заснаваны ў 1927 годзе

Мінск
«Беларуская навука»
2026

УДК [940+902/904(4)](082)

Інстытут гісторыі НАН Беларусі працягвае выданне «Гістарычна-археалагічнага зборніка». Асобны раздел выпуску прысвечаны гістарычнай урбаністыцы Беларусі. У зборніку змешчаны артыкулы беларускіх і расійскіх гісторыкаў і археолагаў, прысвечаныя актуальным праблемам гісторыі, гістарыяграфіі, крыніцазнаўства і археалогіі. У артыкулах вучоных прадстаўлены найноўшыя дасягненні гістарычнай навукі, раскрыты сучасныя погляды на актуальныя праблемы айчыннай і замежнай гісторыі ад Сярэдневякоўя да сучаснасці.

Выданне разлічана на прафесійных вучоных-гісторыкаў, археолагаў, антрапологаў, выкладчыкаў, студэнтаў і аспірантаў, шырокае кола чытачоў, якія неабыякава ставяцца да гістарычнага мінулага.

Выданне адноўлена ў 1993 годзе

Р э д а к ц ы й н а я к а л е г і я:

А. А. Каваленя, акадэмік, доктар гістарычных навук, прафесар (галоўны рэдактар);
В. Л. Лакіза, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (намеснік галоўнага рэдактара);
М. У. Смяховіч, доктар гістарычных навук, дацэнт (намеснік галоўнага рэдактара);
С. А. Траццяк, кандыдат гістарычных навук (адказны сакратар);
Р. А. Аляхновіч (тэхнічны сакратар);
А. М. Аўласовіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. В. Бараноўскі, кандыдат гістарычных навук;
А. А. Башкоў, доктар гістарычных навук, дацэнт;
А. А. Валодзькін, доктар гістарычных навук, дацэнт;
С. П. Віцязь, доктар гістарычных навук;
М. У. Глеб, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
В. Ф. Голубеў, доктар гістарычных навук, прафесар;
В. В. Даніловіч, доктар гістарычных навук, прафесар;
А. Б. Доўнар, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
І. У. Жылінская, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
М. Г. Жылінскі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. Г. Калечыц, доктар гістарычных навук, прафесар;
А. Г. Каханоўскі, доктар гістарычных навук, прафесар;
І. Ф. Кітурка, доктар гістарычных навук, дацэнт;
Я. У. Кодзін, доктар гістарычных навук, прафесар (Расійская Федэрацыя);
А. М. Літвін, доктар гістарычных навук, прафесар;
Я. В. Мірановіч, доктар гістарычных навук, прафесар;
Н. Я. Новік, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. В. Солапава, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Расійская Федэрацыя);
П. А. Трубчык, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. А. Чалядзінскі, доктар гістарычных навук, прафесар

Р э ц э н з е н т ы:

доктар гістарычных навук дацэнт А. А. Мяцельскі,
доктар гістарычных навук прафесар Н. І. Палятаева

Выпуск зацверджаны Вучоным саветам Інстытута гісторыі НАН Беларусі
(пратакол № 9 ад 18 лістапада 2025 г.).

Зборнік уваходзіць у Пералік навуковых выданняў Рэспублікі Беларусь
для апублікавання вынікаў дысертацыйных даследаванняў па галіне навукі 07.00.00 –
гістарычныя навукі і археалогія. Уключаны ў Расійскі індэкс навуковага цытавання (РІНЦ)

© ДНУ «Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», 2026
© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом «Беларуская навука», 2026

ЗМЕСТ

Вадим Лакиза. Важнейшие результаты деятельности Института истории Национальной академии наук Беларуси в 2025 году 5

Vadzim Lakiza. The most important activity results of the Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus in 2025 5

ГІСТОРЫЯ

Андрэй Мяцельскі. Касцёл Наведвання Найсвяцейшай Панны Марыі ў Будславе ў святле даследаванняў 2025 года 15

Andrey Metelsky. The Church of the Visitation of the Most Holy Virgin Mary in Budslav in light of 2025 research 15

Анастасія Скеп'ян. Рэлігійныя працэсіі ў беларускіх гарадах у XVI–XVIII стагоддзях . . . 25

Anastasiya Skiepyan. Religious processions in Belarusian towns in the 16th–18th centuries 25

Надзея Палтаржыцкая. Кніга пратаколаў мінскага магістрата за 1767–1776 гады як крыніца па гісторыі горада 35

Nadzeya Paltarzhytskaya. Book of Protocols of the Minsk Magistrate for 1767–1776 as a source on the history of the city 35

Алексей Хотеев. Полоцкое Евфросиниевское духовное училище во второй половине XIX – начале XX века: становление и развитие 41

Alexey Khoteev. The Polotsk Euphrosyne Theological College in the second half of the 19th – early 20th century: milestones of its formation and development 41

Владимир Кравченко. Трансформация движения за самоуправление Ирландии и первый билль о гомруле (1870–1886 гг.) 51

Uladzimir Krauchanka. The Transformation of the Irish Home Rule movement and the First Home Rule Bill (1870–1886) 51

Наталья Барабаш. Создание и функционирование системы охраны материнства и детства в БССР в 1920–30-е годы 59

Natallia Barabash. Establishment and operation of the system of maternal and child welfare in the BSSR in the 1920–30s 59

Вольга Бароўская. Заходняя Беларусь у палітыцы савецкага кіраўніцтва ў 1921–1938 гады . . 68

Volha Borovskaya. Western Belarus in the policy of the Soviet leadership in 1921–1938 68

Вікторыя Булатая. Канфесійны фактар у палітычным супрацоўніцтве беларускіх арганізацый у Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.) 73

Viktoryja Bulataja. Confessional factor in the political cooperation of Belarusian organizations in Western Belarus (1921–1939) 73

Александр Коваленя, Алексей Литвин. Вклад белорусского народа в Великую Победу 81

Alexander Kavalenya, Alexei Litvin. The Contribution of the Belarusian People to the Great Victory 81

Анатоль Крыварот. Баявая садружнасць беларускіх партызан і славакаў-антыфашыстаў на акупіраванай тэрыторыі Беларусі (1942–1944 гг.) 90

Anatol Kryvarot. Combat partnership of the Belarusian partisans and the anti-fascist Slovaks in the occupied territory of Belarus (1942–1944) 90

Александра Кузнецова-Тимонова. Уроженцы Беларуси на Красноярской воздушной трассе «Аляска – Сибирь» (1942–1945 гг.) 99

Alexandra Kuznetsova-Timonova. The natives of Belarus on the Krasnoyarsk airtrack "Alaska – Siberia" (1942–1945) 99

Алексей Литвин, Михаил Смольянинов. Участники Великой Отечественной войны – бывшие сотрудники Института истории НАН Беларуси 112

Aliaksey Litvin, Mikhail Smalyaninau. Articipants of the Great Patriotic War are former employees of the Institute of History of NAS of Belarus . . . 112

Максим Денисов. Роль и место отраслевых институтов в системе научных учреждений БССР (1950–80-е годы) 118

Maksim Dzianisau. Role and place of branch institutes within the BSSR's system of scientific institutions (1950–80s) 118

Иван Мартинкевич. Становление и развитие промкооперации инвалидов в БССР в 1943–1952 годах 126
Алексей Денисевич. Развитие белорусско-сербского научного сотрудничества в 2006–2024 годах 138

Ivan Martsynkevich. Formation and development of industrial cooperation of disabled people in the BSSR in 1943–1952 126
Aliaksei Dzenisevich. Development of Belarusian-Serbian scientific collaboration in 2006–2024 138

ГІСТАРЫЯГРАФІЯ, КРЫНІЦАЗНАЎСТВА І МЕТАДЫ ГІСТАРЫЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ

Yury Nosov. Humanity history classification in the context of the theory of human cultural evolution . . . 152
Дмитрий Портнов. Поморская культура: историографический обзор 161
Елизавета Киселёва. История изучения кремневых бифасиальных орудий конца неолита – эпохи бронзы с территории Беларуси 168
Уладзіслава Лучшава. Гісторыя вывучэння пацерак рымскага часу. 177
Станіслаў Юрэцкі. Праблема этнагенезу славян у беларускай гістарыяграфіі 1940-х – першай паловы 1950-х гадоў 183

Юрий Носов. Классификация истории человечества в контексте теории культурной эволюции человека 152
Dmitriy Portnov. Pomeranian culture: a historiographical review 161
Lizaveta Kisialyova. The history of studying flint bifocal tools of the late Neolithic-Bronze Age in Belarus 168
Uladzislava Luchsheva. History of the study of beads from the Roman period 177
Stanislau Yuretski. The problem of the ethnogenesis of the Slavs in Belarusian historiography of the 1940s – first half of the 1950s. 183

АРХЕАЛОГІЯ

Аляксандр Кунаш. Рымска-каталіцкія складаныя абразкі XIX стагоддзя з выявай Маці Божай Вастрабрамскай: спробы класіфікацыі і інтэрпрэтацыі 191
Аляксандра Вайтовіч. Археалагічная дзейнасць І. А. Сербава ў 1900–1917 гадах 207

Aliaksandr Kunash. 19th-century Roman Catholic folding medals depicting Our Lady of the Gate of Dawn: attempts at classification and interpretation 191
Aliaksandra Vaitovich. Archaeological activities of I. A. Serbau in 1900–1917 207

ВУЧОНЫЯ ІНСТЫТУТА – ЛЕТАПІСЦЫ БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ

Лёс гісторыка і чалавека – служыць гістарычнай праўдзе (да 75-годдзя прафесара Аляксея Міхайлавіча Літвіна) (*Алена Дашкевіч*, *Яраслаў Бязлепкін, Аляксандра Кузняцова-Ціманава*) . . . 218

ПРАВІЛЫ ДЛЯ АЎТАРАЎ 222

A Historian's destiny – to serve historical truth (for the 75th jubilee of Professor Alexei Mikhailovich Litvin) (*Alena Dashkevich*, *Yaroslav Bezlepkin, Alexandra Kuznetsova-Timonova*). 218

RULES FOR AUTHORS 222

ПРАВІЛЫ ДЛЯ АЎТАРАЎ

Тэкст артыкула падаецца ў рэдакцыю часопіса на электронным носьбіце і ў друкаваным выглядзе ў адпаведнасці з наступнымі тэхнічнымі патрабаваннямі:

– аб'ём артыкула, улічваючы непасрэдна тэкст і ілюстрацыйны матэрыял, – да 40 тыс. знакаў з прабеламі (1 друкаваны аркуш);

– аб'ём рэзюмэ – па 300–500 знакаў на трох мовах (беларускай, рускай і англійскай);

– тэкст артыкула, табліцы, малюнкі, дадаткі, ключавыя словы і рэзюмэ трэба захаваць у адным файле;

– табліцы і малюнкі (ілюстрацыйны матэрыял – фотаздымкі, схемы, чарцяжы, дыяграмы і інш.) павінны мець назвы і быць пранумараваны ў парадку спасылак на іх ў тэксце ў наступных фарматах і з шрыфтавымі выдзяленнямі: (мал. 1: *2*) або (мал. 3, *б*: *4–7*); калі спасылка паўтараецца, яе афармляюць так: (гл. мал. 1: *2*); у выпадку, калі ў артыкуле толькі адна табліца ці малюнак, іх пазбаўляюць нумарацыі, пакідаючы толькі назву, і робяць наступныя спасылкі: (гл. табліцу) або (гл. малюнак);

– усе надпісы на малюнках трэба набраць шрыфтам Times New Roman ці Arial памерам 9–10 пунктаў, часткі малюнкаў (*а*, *б* і г. д.) і іх дэталі (*1*, *2* і г. д.) выдзеліць курсівам, як непасрэдна на відарысах, так і ў спасылках на іх;

– малюнкі, якія змяшчаюцца непасрэдна ў артыкуле, акрамя гэтага, трэба прадставіць на электронным носьбіце ў асобных графічных файлах фармату TIFF ці JPEG (пашырэнне не менш за 300 dpi);

– раздрукоўку патрэбна зрабіць праз 1,5 інтэрвалу шрыфтам Times New Roman памерам 12 пунктаў.

У пачатку артыкула аўтару неабходна паставіць індэкс УДК.

Структура і змест артыкула:

– для кожнага з аўтараў трэба ўказаць наступныя звесткі: імя, прозвішча (у адпаведнасці з пашпартам); пасаду, месца працы (аддзел, сектар, кафедра і г. д.), назву ўстановы, арганізацыі ці прадпрыемства; вучоную ступень і званне; горад, краіну; адрас электроннай пошты (e-mail);

– назва артыкула (у тым ліку і ва ўсіх рэзюмэ) павінна быць набрана малымі літарамі (вялікія літары ў ёй трэба напісаць згодна з правіламі арфаграфіі);

– ключавыя словы (10–15 слоў) і рэзюмэ на мове артыкула, якое адлюстроўвае асноўныя вынікі і высновы даследавання;

– уводзіны:

• фармуліроўка актуальнасці даследавання і апісанне аб'екта даследавання;

• агляд замежнай і айчыннай літаратуры, які пацвярджае адсутнасць у літаратурных крыніцах вырашэння гэтай задачы і пазначае папярэднікаў, на даследаваннях якіх грунтуецца праца;

• вызначэнне мэт(ы) і пастаноўка задач(ы);

– асноўная частка (апісанне даследавання);

– заключэнне (абагульнены вывад па тэме даследавання) ці высновы (канкрэтныя вынікі працы, аформленыя па пунктах), якія павінны лагічна адпавядаць пастаўленым у пачатку артыкула задачам;

– літаратура і крыніцы (спіс выкарыстаных пры напісанні артыкула выданняў, архіўных і электронных крыніц);

– пераклад імя і прозвішча кожнага з аўтараў; назвы ўстановы, арганізацыі ці прадпрыемства; горада, краіны; назвы артыкула; ключавых слоў і рэзюмэ на беларускую (рэзюмэ) / рускую (резюме) і англійскую (summary) мовы.

Нумары змешчанага ў канцы артыкула блока «Літаратура і крыніцы» трэба набраць з клавіятуры (без выкарыстання ўкладкі «Стваранне маркіраванага спіса»), а перакрыжаваныя спасылкі неабходна перазахаваць як звычайны тэкст. Спасылкі ў тэксце абазначаюцца парадкавым нумарам у квадратных дужках па спрошчанай [1, 2, 7–10] ці [3, с. 7; 4, с. 839] або камбінаванай [5, с. 25–31; 7–9; 11, с. 35, мал. 45: *1*, *3–5*; 17; 18] схеме. Спіс літаратуры і крыніц афармляецца ў парадку прастаўлення спасылак у тэксце або ў алфавітным парадку ў адпаведнасці з патрабаваннямі Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь (загад ВАКа Рэспублікі Беларусь ад 25.06.2014 № 159 у рэдакцыі ад 13.10.2025 № 206; https://vak.gov.by/be/bibliographicDescription).

Да артыкула павінны быць прыкладзены:

– рэкамендацыя аддзела ці кафедры;

– дзве рэцэнзіі спецыялістаў у пэўнай галіне (доктара/дактароў альбо кандыдата/кандыдатаў навук);

– даведка аб праверцы артыкула на наяўнасць запазычанняў з паказчыкам унікальнасці не менш за 75 %.

Артыкул прымаецца да апублікавання пасля разгляду рэдакцыйнай калегіяй. Калі па рэкамендацыі рэцэнзента артыкул вяртаецца аўтару на дапрацоўку, то перароблены рукапіс зноў разглядаецца рэдкалегіяй, а датай паступлення лічыцца той дзень, у які рэдакцыя атрымала яго канчатковы варыянт. Пры гэтым адхіленыя рэдкалегіяй рукапісы не вяртаюцца і не рэдагуюцца.

Аўтар артыкула нясе адказнасць за накіраванне ў рэдакцыю матэрыялаў, якія былі прыняты да друку іншымі выданнямі.

Рэдакцыйная калегія не спаганяе з аўтараў плату за друкаванне артыкулаў і іншых матэрыялаў. Кожны з аўтараў дае на бязвыплатнай аснове рэдакцыі права на выданне і наступнае распаўсюджванне артыкула ў друкаваным выглядзе і на размяшчэнне электронных копій артыкула ў базах даных, прадстаўленых у выглядзе навуковых інфармацыйных рэсурсаў сеткі Інтэрнэт, і, акрамя таго, права на атрыманне метаданых (перапрацоўку) артыкула і выкарыстанне іх для напаўнення баз даных.

УВАГА!

1. Электронны носьбіт, на якім тэкст артыкула падаецца ў рэдакцыю, не павінен утрымліваць пабочных файлаў, што не маюць дачынення да прадстаўляемых у рэдакцыю матэрыялаў.

2. Рэдакцыйная калегія дае магчымасць першачарговага друкавання артыкулаў асобам, якія з'яўляюцца аспірантамі, дактарантамі і суіскальнікамі навуковай ступені ў год завяршэння навучання, што павінна быць адлюстравана ў рэцэнзіі.

3. Пры невыкананні ўказаных патрабаванняў матэрыялы могуць не прымацца да публікацыі.

Навуковае выданне

ГІСТАРЫЧНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

Выпуск 41

Рэдактар *Н. Т. Гаўрыленка*
Мастацкі рэдактар *Ю. П. Барабанава*
Тэхнічны рэдактар *В. А. Ткачова*
Камп'ютарная вёрстка *Л. І. Кудзерка*

Падпісана да друку 10.08.2026. Фармат 60 × 84 $^1/_8$. Папера афсетная. Друк лічбавы.
Ум. друк. арк. 26,04. Ул.-выд. арк. 26,5. Тыраж 120 экз. Заказ 149.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі дом «Беларуская навука».
Пасведчанні аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 1 /18 ад 02.08.2013, № 2 /196 ад 05.04.2017.
Вул. Ф. Скарыны, 40, 220084, г. Мінск.